

Grau en Antropologia Social i Cultural

GUIA DOCENT

Antropologia de la religió, el simbolisme i el ritual
2013-2014

1. Dades de l'assignatura

Nom de l'assignatura	Antropologia de la religió, el simbolisme i el ritual
Codi	101269
Crèdits ECTS	6
Curs i període en el que s'imparteix	Segon curs, segon semestre
Horari	Dimarts-Dijous: 13h-14:30h (Grup 1)
Lloc on s'imparteix	Facultat de Filosofia i Lletres (l'aula apareixerà als horaris)
Llengües	Castellà

Professor/a de contacte

Nom professor/a	Virginia Fons
Departament	Antropologia Social i Cultural
Universitat/Institució	Facultat de Filosofia i Lletres, UAB
Despatx	B9-213
Telèfon (*)	93 581 34 85
e-mail	virginia.fons@uab.cat
Horari d'atenció	Divendres: 10h-13h (permanència) Dimarts-Dijous: 11:30h-13h (hores concertades)

2. Equip docent

Nom professor/a	Virginia Fons
Departament	Antropologia Social i Cultural
Universitat/Institució	Facultat de Filosofia i Lletres, UAB
Despatx	B9-213
Telèfon (*)	93 581 34 85
e-mail	virginia.fons@uab.cat
Horari de tutories	

3.- Prerequisits i/o coneixements necessaris per a seguir correctament l'assignatura

S'aconsella haver cursat l'assignatura introductòria Antropologia Social i Cultural

4.- Contextualització i objectius formatius de l'assignatura

L'assignatura s'imparteix el segon semestre del segon curs de grau, després d'*Antropologia econòmica* i *Antropologia del parentiu* (el primer semestre) i simultàniament a *Antropologia política* (el mateix semestre), que juntes conformen la matèria *Àmbits temàtics generals de l'antropologia*.

Aquesta assignatura tracta de desenvolupar la teoria antropològica i l'anàlisi de la diversitat cultural de la religió, el ritual i els sistemes simbòlic-cognitius. També, es centra en saber aplicar el coneixement disciplinari en aquests dominis per a la identificació i l'estudi de la realitat sociocultural actual, especialment l'anàlisi de rituals sancionats com a tradicionals i nous. Així, el seu objectiu és plantejar de forma crítica alguns supòsits, conceptes i teories relacionats amb aquests camps del coneixement.

5.- Competències i resultats d'aprenentatge de l'assignatura

Competències específiques

A2.4 Identificar la variabilitat transcultural dels sistemes simbòlics i cognitius. Conèixer i comprendre la teoria i la interpretació dels diversos sistemes simbòlico-cognitius.

A4.4 Aprehendre la diversitat cultural a través de l'etnografia i avaluar críticament els materials etnogràfics com a coneixement de contextos locals i com a proposta de models teòrics, especialment en l'àmbit de la religió i el ritual.

A5.8 Aplicar el coneixement de la variabilitat cultural i de la seva gènesi per evitar les projeccions etnocèntriques. Comprendre les creences i ritualitzacions que desenvolupen les diferents societats com a resposta als límits de la seva comprensió.

A.6 Conèixer i comprendre els desenvolupaments disciplinaris recents i la vinculació de la teoria antropològica amb les disciplines socials afins en el seu desenvolupament històric i en les tendències disciplinàries actuals.

Resultats d'aprenentatge

C2 Saber utilitzar el corpus etnogràfic i teòric de la disciplina amb capacitat d'anàlisi crítica i de síntesi.

Saber integrar de forma holista els desenvolupaments dels camps clàssics de l'antropologia, particularment la religió i el ritual.

Poder aplicar propostes i conceptes teòrics a l'anàlisi de situacions rituals.

Competències transversals

T1 Buscar, seleccionar i gestionar informació de forma autònoma tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda en la xarxa. Saber utilitzar de forma experta les possibilitats d'internet.

T3 Dominar en un grau elemental els idiomes rellevants per a la lectura de textos disciplinaris.

T4 Reconèixer i posar en pràctica les habilitats següents per al treball en equip: compromís amb l'equip, hàbit de col·laboració, capacitat per a incorporar-se a la resolució de problemes.

6.- Continguts de l'assignatura

El temari d'aquesta assignatura es centra, principalment, en: les teories clàssiques de la religió, el símbol, el mite i el ritual. Tracta de revisar les qüestions terminològiques clau per a la comprensió del fenomen religiós i de realitzar una aproximació antropològica a les diferents formes de comunicació simbòlica i de classificació, el simbolisme, el procés ritual i els drames rituals. També, el curs es centra en la ritualitat, tractant de mostrar alguns exemples actuals sobre la representació simbòlica en general i la seva eficàcia simbòlica.

Bloc temàtic I sobre la religió

Tema 1: L'antropologia social i l'estudi de la religió.

Tema 2: Revisió de conceptes clau: natural/sobrenatural, sagrat/profà, naturalesa/cultura, visible/invisible, etc.

Tema 3: Definició del fenomen religiós.

Bloc temàtic II sobre el símbol i les formes de classificació

Tema 4: El pensament simbòlic.

Tema 5: L'estudi antropològic del símbol. Símbol, estructura i formes de classificació. L'anàlisi simbòlica. La noció d'eficàcia simbòlica.

Bloc temàtic III sobre el mite i d'altres formes de comunicació simbòlica

Tema 6: Les teories clàssiques del mite. L'anàlisi estructural del mite.

Tema 7: Exemples de mites i d'altres formes de comunicació simbòlica.

Bloc temàtic IV sobre el ritual, el seu contingut i la seva eficàcia

Tema 8: L'estudi antropològic del ritual (aproximacions teòriques). Simbolisme ritual, procés ritual i drames rituals.

Tema 9: Definició del ritual. Exemples etnogràfics sobre la ritualitat en diferents societats. La ritualitat contemporània i els actes simbòlics de classificació problemàtica. Procés de canvi i de creativitat constants.

7.- Metodologia docent i activitats formatives

1. Classes magistrals amb suport TIC i debat en gran grup; visionat i discussió de documentals etnogràfics vinculats a sistemes religiosos i a rituals; discussió de textos vinculats amb els diferents blocs temàtics; discussió i anàlisi de rituals. (2 ECTS)
2. Definició dels conceptes clau, especialment religió, símbol, ritual, mite; lectura comprensiva de textos; aplicació de conceptes teòrics a l'anàlisi de situacions rituals; ressenyes i assajos bibliogràfics i anàlisi d'un ritual a partir d'una guia per a la seva realització. (4 ECTS)

TIPUS D'ACTIVITAT	ACTIVITAT	HORES	RESULTATS D'APRENTATGE
Dirigides	Classes teòriques i pràctiques dirigides pel professor	30	Conèixer i comprendre les escoles teòriques que han treballat els camps de la religió, els sistemes de classificació, el mite, el símbol i el ritual, associats a diferents realitats etnogràfiques.
	Visionat i discussió de documentals		L'estudiant sap aplicar els conceptes bàsics i la reflexió teòrica a l'anàlisi de casos específics.
Supervisades	Supervisió del professor a través de tutories en grup de l'observació, descripció i anàlisi d'un ritual. Exposició oral i pública de l'anàlisi del ritual	10'5	Aprendre a descriure des del punt de vista de la disciplina una activitat ritual. Aprendre a analitzar-la segons diferents perspectives teòriques i aplicar els continguts teòrics adquirits en les activitats dirigides i autònomes (classes magistrals i lectures). Aprendre a formular resultats d'anàlisi a partir d'un exemple etnogràfic concret. L'estudiant sap identificar i interpretar la teoria antropològica de la religió i el ritual a través de l'etnografia.
	Discussió de textos en petits grups	4'5	Saber relacionar la teoria adquirida en les activitats dirigides i a partir de les lectures autònomes amb els casos específics o les aportacions particulars d'autors a partir de les lectures de textos clau; aprendre a discutir acadèmicament els continguts de l'assignatura; desenvolupar la capacitat d'anàlisi crítica

Autònomes

		i de síntesi del corpus teòric i etnogràfic.
Observació, descripció i anàlisi d'un ritual, de forma autònoma, individual o en grup	25	Aprendre a aplicar els continguts teòrics. Aprendre a observar, descriure i analitzar una realitat etnogràfica en el camp del ritual.
Lectura comprensiva de textos	25	Aprendre a entendre les descripcions i anàlisis realitzats per diferents autors des de diferents perspectives teòriques i escoles etnogràfiques.
Estudi personal	25	L'estudiant és capaç de reconèixer i utilitzar correctament els conceptes bàsics de la teoria antropològica de la religió i el ritual i els continguts de les lectures bàsiques.
Redacció treballs	25	L'estudiant és capaç d'exposar en forma narrativa els resultats de les seves anàlisis d'acord amb els canons crítics de la disciplina.

8.- Avaluació

El sistema d'avaluació s'organitza en mòduls, cadascun dels quals té assignat un pes específic en la qualificació final:

Mòdul de prova escrita (treball teòric individual) (60%). S'avaluarà el coneixement transversal de la teoria antropològica entorn els principals camps temàtics treballats a l'aula.

Mòdul de treball pràctic (individual o en grup) (40%). En aquest mòdul s'avaluarà un treball pràctic individual o en grup sobre l'anàlisi d'un ritual (30%) i la seva presentació pública (10%).

Per tal de ser avaluat de l'assignatura, l'estudiant haurà d'haver superat al menys el 50% de l'avaluació al llarg del semestre i haver assistit en un 80% a les discussions en grup. Si l'estudiant no aprova algun dels mòduls, pot avaluar-se d'aquest durant el període de re-avaluació.

ACTIVITATS D'AVALUACIÓ

HORES

RESULTATS D'APRENTATGE

Prova escrita (treball teòric individual)	25	L'estudiant és capaç de reconèixer i utilitzar correctament els conceptes bàsics de la teoria antropològica de la religió i el ritual. L'estudiant sap identificar i interpretar la teoria a través de l'etnografia. L'estudiant escriu amb correcció, precisió i claredat.
Descripció i anàlisi d'un ritual, individual o en grup	25	Saber aplicar els continguts teòrics. Aprendre a observar, descriure i analitzar una realitat etnogràfica en el camp del ritual.
Participació en discussions en grup i presentació pública del treball pràctic a l'aula	14'5	Conèixer i haver comprès l'evolució de la disciplina a partir de l'estudi de la religió, dels sistemes de classificació, del simbolisme, del ritual, del mite i dels sincretismes; saber relacionar tots aquests camps i associar-los amb realitats etnogràfiques diverses.

9- Bibliografia i enllaços web

Nota: Durant el curs s'oferirà bibliografia recomanada per temes.

Lectures obligatòries (Dossier)

Bloc temàtic sobre la religió

- Evans-Pritchard, Edward E. (1991 [1965]). "Las teorías psicológicas" i "Las teorías sociológicas". A: *Las teorías de la religión primitiva*. Madrid: S.XXI, pp. 41-82 i 83-128.
- Delgado, Manuel (1993). "La religiosidad popular. En torno a un falso problema". *Gazeta de Antropología*, 10.
http://www.ugr.es/~pwlac/G10_08Manuel_Delgado.html.
- Godelier, Maurice (2000 [1972]). "Hacia una teoría marxista de los hechos religiosos". A: *Economía, fetichismo y religión en las sociedades primitivas*. Madrid: S.XXI, pp. 346-354.
- Valdés del Toro, Ramón (2001). "La meva definició de religió". *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 18, pp. 118-139.
- Durkheim, Émile (2003 [1912]). "Definición del fenómeno religioso y de la religión". A: *Las formas elementales de la vida religiosa*. Barcelona: Alianza, pp. 57-93.
- Godelier, Maurice (2000 [1972]). "Lo visible y lo invisible en los baruya de Nueva Guinea". A: *Economía, fetichismo y religión en las sociedades primitivas*. Madrid: S. XXI. pp. 355-365.
- Sarró, Ramon (2007). "Cómo los pueblos sin religión aprenden que ya tenían religión: notas desde la costa occidental africana". A: C. Salazar (coord.) *Religión, Cultura i cognició. Perspectives des de l'antropologia, Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 23, pp.103-121.

Bloc temàtic sobre el simbolisme

- Douglas, Mary (1991 [1966]). "La profanación secular". A: *Pureza y peligro. Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú*. Madrid: S. XXI, pp. 27-41.
- Durkheim, Émile & Mauss, Marcel (1969 [1903]). "Sobre algunas formas primitivas de clasificación. Contribución al estudio de las representaciones colectivas". A: Durkheim E. (1996). *Clasificaciones primitivas (y otros ensayos de antropología positiva)*. Barcelona: Ariel, pp. 25-103.
- Turner, Victor (1980 [1967]). "Símbolos en el ritual Ndembu" i "La clasificación de los colores en el ritual Ndembu: un problema de clasificación primitiva". A: *La selva de los símbolos. Aspectos del ritual Ndembu*. Madrid: S. XXI, pp. 21-52 i 65-102.
- Lévi-Strauss, Claude (1971 [1962]). "La ciència del concret". A: *El pensament salvatge*. Barcelona: Edicions 62, pp. 19-50.

Bloc temàtic sobre el mite

- Bidou, Paul (1989 [1979]). "A propósito del incesto y de la muerte. Un mito de los indios tatuyo del noroeste de la Amazonia. A: Izard M. i Smith P. (eds.) *La función simbólica*. Madrid: Júcar, pp.113-145.

Bloc temàtic sobre el ritual

- Lévi-Strauss, Claude (1987 [1958]). "La eficacia simbólica". A: *Antropología Estructural*. Barcelona: Paidós, p. 211-227.
- Douglas, Mary (1991 [1966]). "Magia y milagro". A: *Pureza y peligro. Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú*. Madrid: S. XXI, pp. 61-79.
- Turner, Victor (1988 [1969]). "Niveles de clasificación de un ritual de vida y muerte". A: *Proceso ritual*. Madrid: Taurus, p. 13-53 i 101-136.
- Geertz, Clifford (1987 [1973]). "Ritual y cambio social: un ejemplo javanés". A: *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Gedisa, p. 131-151.
- Delgado, Manuel (1997). "Exorcismo y martirio de las imágenes. La iconoclastia como violencia corporal en las sociedades mediterráneas". A: Checa F. i Molina P. (eds.), *La función simbólica de los ritos. Rituales y simbolismo en el Mediterráneo*. Barcelona: Icaria/ICA, pp. 367-398.
- Christian, William (1995). "La devoció a les imatges brunes a Catalunya. La Mare de Déu de Montserrat", *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 6, pp. 24-33.

Obres generals

Cantón Delgado, Manuela (2001). *La razón hechizada. Teorías antropológicas de la religión*. Barcelona: Ariel.
Díaz Cruz, Rodrigo (1998). *Archipiélagos de rituales. Teorías antropológicas del ritual*. Barcelona: Anthropos.
Duch, Lluís (1997). *Antropologia de la religió*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
Izard, Michel & Smith, Pierre (eds.) (1989 [1979]). *La función simbólica*. Madrid: Júcar.
Leach, Edmund (1978 [1976]). *Cultura y comunicación. La lógica de la conexión de los símbolos*. Madrid: S.XXI.
Morris, Brian (1995 [1987]). *Introducción al estudio antropológico de la religión*. Barcelona: Paidós.
Salazar, Carles (2009). *Antropologia de les creences. Religió, simbolisme, irracionalitat*. Barcelona: Ed. Fragmenta.
Waal Malefijt, Annemarie de (1975). *Introducción a la antropología religiosa*. Estella: Verbo Divino.

*Per aprofundir en els autors clàssics també us poden ser útils els diccionaris enciclopèdics d'antropologia, com:
Barnard, A. & J. Spencer (eds) (1996). *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London & NY: Routledge
Bonte, P. & M. Izard (eds) (1991). *Dictionnaire de l'Ethnologie et de l'Anthropologie*. Paris: PUF (Hi ha traducció al castellà editat per Akal el 1996).

Obres recomanades

Augé, Marc (1998). *Dios como objeto. Símbolos-cuerpos-materias-palabras*. Barcelona: Gedisa.
Balandier, Georges (1994 [1992]). *El poder en escenas. De la representación del poder al poder de la representación*. Paidós.
Douglas, Mary (1998). *Estilos de pensar*. Barcelona: Gedisa.
Geertz, Clifford 1994 (1968) *Observando el islam*, Barcelona: Paidós.
Gledhill, John (2000 [1999]). *El poder y sus disfraces*. Barcelona: Edicions Bellaterra.
Griaule, Marcel (1987). *Dios de agua*. Barcelona: Alta Fulla.
Leenhardt, Maurice (1987 [1941-42 i 1952]). *La persona a les societats primitives*. Barcelona: Icaria.
Leenhardt Maurice (1997 [1947]). *Do Kamo. La personne et le mythe dans le monde mélanésien*. Paris: Gallimard.
Mallart, Lluís (1983). *La dansa als esperits. Itinerari iniciàtic d'un medecinaire africà*. Barcelona: La Llar del Llibre.
Turner, Victor (1990 [1967]). *La selva de los símbolos*. Madrid: Siglo XXI.
Ventura i Oller, Montserrat (2012). *En el cruce de caminos. Identidad, cosmología y chamanismo Tsachila*. Quito: FLACSO / Abya-Yala/ IFEA.

10.- Programació de l'assignatura

(Per a més informació veure el programa reduït específic)

Classes teòriques i discussions temàtiques fins la segona setmana del mes de maig.

Setmana 1 dedicada a la presentació de la assignatura i la pauta per escollir un ritual.

Setmanes 2, 3, 4, 5 dedicades al bloc teòric sobre la religió (al final del bloc es visiona un document etnogràfic i es realitza la discussió de textos antropològics obligatoris).

Setmanes 6, 7, 8, 9 dedicades al bloc teòric sobre el simbolisme.

Setmanes 10, 11 dedicades al bloc teòric sobre el mite i les formes de comunicació simbòlica.

Setmanes 12, 13, 14, 15 dedicades al bloc teòric sobre el ritual.

Setmanes 16, 17 dedicades a la discussió i anàlisi de rituals, l'exposició pública dels treballs i prova escrita d'avaluació dels coneixements dels blocs.

Setmanes 18, 19 dedicades a l'estudi, si l'estudiant ha de re-avaluar-se.

Lliurament del treball teòric individual: 29 de abril.

Discussió i anàlisi dels rituals: 20 i 22 de maig.

Presentacions públiques dels rituals: 15, 20, 22, 27, 29 de maig.

Lliurament del treball sobre el ritual: 3 de juny.

Re-avaluació: 19 de juny.